

EEN GESPREK MET OOSTERLEE

DOOR Q. A. DE RIDDER

WANNEER WE VAN EEN ONDERTITEL zouden gebruik maken, dan zouden wij van de vele, die in ons opkomen, nu wij ons tot schrijven zetten, ongetwijfeld dézen gekozen hebben: Een opvoedingskunstenaar. Want in dit woord wordt wel het scherpst de geestelijke gestalte belijnd, die langzamerhand vorm voor ons kreeg, toen wij eenige weken geleden gezeten waren tegenover den man, aan wien dit artikel wordt gewijd.

Opvoedingskunstenaars — ze zijn wel schaarsch, vooral in onze dagen. De Ouden wisten het reeds: om anderen te kennen, moet men zichzelf kennen. Maar om het kennen alleen gaat het niet. De booswicht kan den booswicht kennen, maar beter is het, dat een goed en eerlijk mensch, door zichzelf te kennen in zijn zonden en gebreken, zijn goed en zijn kwaad, anderen leiding geven kan. Wij gelooven, dat menschen, die het dáárin ver hebben gebracht, recht hebben op den naam van kunstenaar, evengoed als de beeldhouwer, die met zijn hamer en beitel blokken marmer omvormt tot de gestalten, wier omtrekken tot nog toe alleen in zijn zieledroom hebben geleefd.

De heer Oosterlee is in den laatsten tijd ook buiten zijn kweekschool (De Klokkenberg) zeer werkzaam geweest. Van twee boeken, sinds kort verschenen, trof ons nog pas weer zijn mooie boek over Vinet, in wien de opvoeder hem zoozeer heeft geboeid. En het was de kennismaking met dit rijke, met gloed en liefde geschreven boek, die ons er toe bracht, belet bij hem te vragen. Na de inwilliging daartoe verkregen te hebben, reisden wij naar Nijmegen en . . .

Maar laat ons nu overgaan tot de ontmoeting zelve.

Een stralende zomerdag. En een zonnig huis aan den buitenkant der stad. Maar daarbinnen: een doodmoe man.

Dit was onze eerste indruk, toen de heer Oosterlee ons tegemoet trad uit zijn studeervertrek. Een doodmoe man, wat aarzelend en gedrukt na een heele week van werk.

En zooals hij daar in zijn gemakkelijken fauteuil aldra met ons te praten zat, kregen wij dien indruk sterker, toen wij hoorden, dat hij slechts per auto naar school gaat. Een jaar of zes geleden had hij het werk langen tijd moeten opgeven, om in het buitenland herstel te zoeken voor zijn doodvermoeide hart, en na den terugkeer had het toen even geschenen, dat hij wel nooit meer zijn werk zou kunnen doen. Maar mevrouw Oosterlee, die haar man kent, en weet, hoe niet-werken vermoedelijk zijn dood verhaasten zou, had den dokter weten over te halen, al zou 't maar voor één uurtje per dag zijn, verlot tot probeeren te geven, en zoo was hij dan tóch weer de school binnengekomen. En thans geeft hij nog altijd negentien uur les per week.

Ja, zeide de heer Oosterlee, als ik dan 's Maandags begin, weet ik soms niet, wat er van terecht moet komen, zóó moe ben ik dan. Maar sta ik eenmaal voor de klas, dan gaat het weer en voel ik niets. Ze zeggen: je leeft op je zenuwen, en het zal ook wel, maar een feit is het, dat ik met plezier les geef en dat mijn werk er niet minder op geworden is, eerder beter. Maar zoodra ik ook merk, dát het minder wordt, houd ik er onherroepelijk mee op.

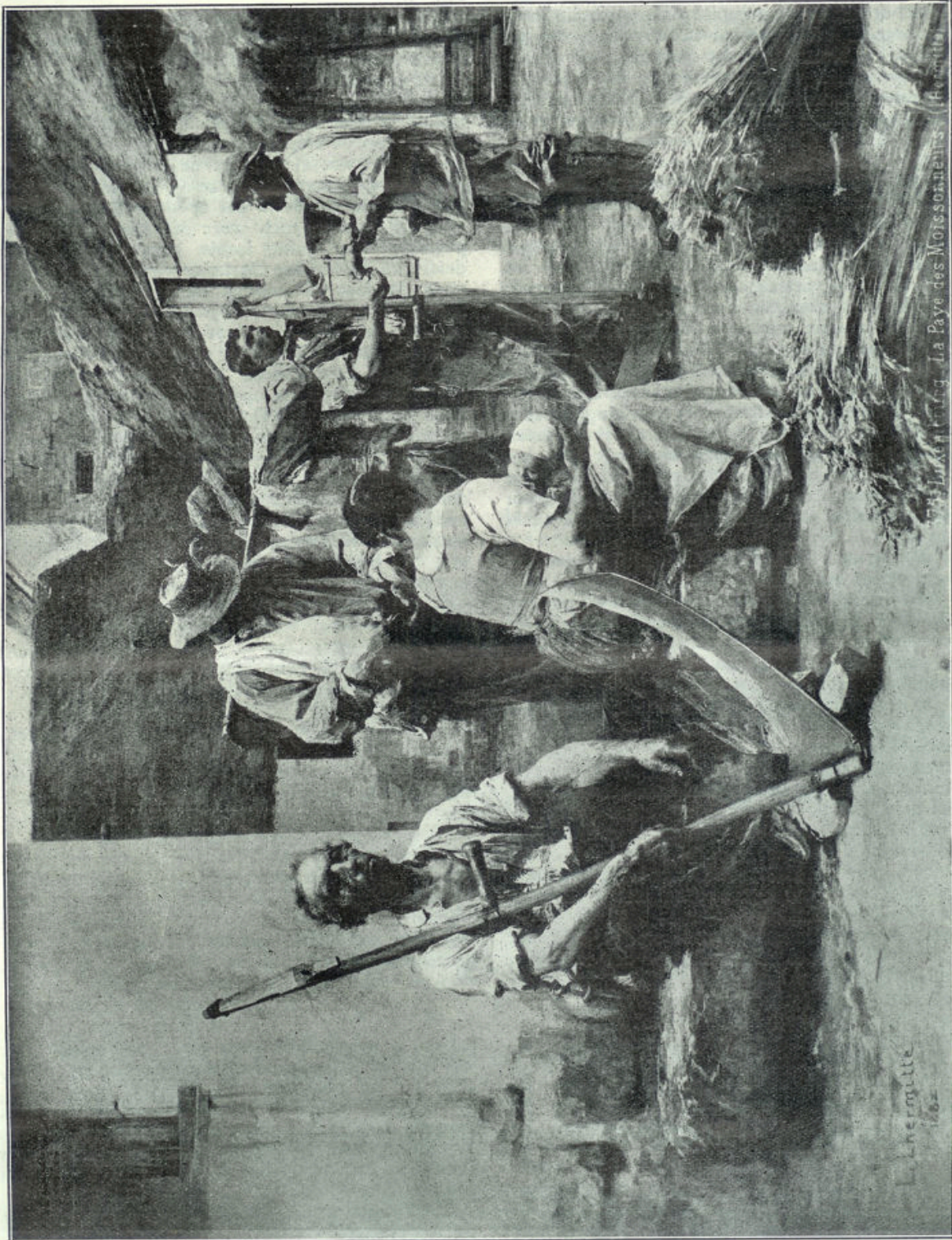
Dat „onherroepelijk” werd onderstreept door een krachtigen tik op de stoelleuning en het leek mij, of we het oogeblik kregen, dat de heer Oosterlee zich nu ook weer als op de gewone schooldagen ging loswerken uit zijn moeheid. Ziender oogen kwam er onder het spreken leven in de tengere gestalte, ging de expressieve kop in het nu al erg vergrijsde baardje weer dat fijne lijnenspel geven, dat we kenden van weleer . . . De heer Oosterlee mocht moe zijn, maar hij liet zich nog altijd door zijn onderwerp enthousiasmeeren.

Toch maakte ik me nog wel bezorgd. Had ik niet te veel gevergd van den werker, die zijn vrijen Zaterdag zoo behoeft? En inderdaad, het verhaal van Oosterlee's laatsten uitgang naar de Veluwe maakte me opnieuw bezorgd.

Een onzer vrienden had ons voor een paar dagen te logeeren gevraagd, klonk het fluisterzacht, als peinzend. We hebben 't gedaan, en we hebben er van genoten, maar — een zucht — ik voelde toch, het gaat niet meer. We zijn nog verder geweest, ik werd erg geholpen met de treinreis — weer een zucht — maar toen ik weer thuis was, heb ik gezegd — een zware zucht — het is voor 't laatst geweest . . . De lippen klemden zich oopen, nerveus, het hoofd schudde krachtig, als in diepe bewogenheid.

Wanneer men Oosterlee dat op die wijze hoort vertellen, mòet men wel sterk den indruk krijgen, met iemand te doen te hebben, die gansch en al „op” is. Maar werkte hier in deze hijgend uitgestooten mededeeling wellicht de herinnering aan de doorstane moeiten zóó sterk op de vertelwijze, dat het uiterlijk er zich ongemerkt naar richtte? Wij durven het niet zeggen, maar wèl viel ons op, hoe later, toen Oosterlee heelmaal in de uiteenzetting van zijn arbeid zat, de gestalte veerkrachtiger werd, hoe de stem voller ging klinken en hoe dat hijgend ademen er uit verdween. Een bewijs voor ons, hoe de ziel van dezen man, in haar felle reacties op het gebeuren rondom, zich uitdrukt in het beurtelings verstillen en verhevigen der gebaren, in het beurtelings fluisteren en luid-opklinken der stem.

En die levendigheid van gebaar en woord kwam ten volle tot uiting, toen we spraken over zijn jongste boek over Vinet en dat andere o. m. handelend over de figuur van Van der Bruggen, twee mannen,

De uitbetaling der maaiers
(Loon na den arbeid)

Naar een schilderij van L. Liebermann
in het museum Luxembourg te Parijs

die zooveel beteekenis hebben in het geestelijk leven van Oosterlee. Wat hij daarover zeide, werd echt docentenwerk, waarnaar de hoorder met genegen belangstelling luistert. Vinet, de edele Zwitsersche geleerde, die zooveel accent heeft gelegd op de persoonlijkheid en tevens op de beleving van het mysterie, tegelijk realiteit, van het Kruis, Van der Bruggen, de groote politieke tegenstander van Groen inzake het onderwijs, maar niet minder warm Christen en wandelend met God. Welk een genot, een man als Oosterlee over twee zulke voortreffelijke Christusbelijders te hooren, een genot, vermengd met bewondering voor het geweldige geheugen van den verteller, die met citaten strooit op een wijze, dat men beseft, dat hij er schatrijk aan is.

Maar hoe interessant het moge zijn, den heer Oosterlee te hooren over de groote mannen, die aan *zijn* vorming blijkbaar zooveel deel hebben gehad — en wie hem hoort, voelt de teleurstelling in zich opkruipen, dat deze man niet meer tijd heeft gehad om ons volk van eenigerlei katheders toe te spreken, want hoe boeiend vertelt hij en met welk een teederheid en kleur! — wij moesten hem nu toch wel herinneren aan het doel van het bezoek en hem zachtens terugleiden naar zijn school.

De heer Oosterlee heeft zelf zijn opleiding genoten aan de school, waaraan hij verder bijna heel zijn leven docent is geweest. Dat hij daar met vrucht heeft gestudeerd, blijkt wel uit het feit, dat hij in 1882, een jaar na het verlaten der school, reeds zijn middelbaar Wiskunde behaalde, een prestatie, die er ongetwijfeld wezen mag.

Toen hij die acte had, kreeg hij dadelijk twee benoemingen elders, maar het bestuur zei: Doe dat niet, en hij dééd het niet, doch bleef en gaf nu voortaan wiskundeles op de kweekschool, terwijl hij voor de rest van den dag aan de leerschool verbonden bleef.

Twee jaar later werd hij inwonend leeraar aan de kweekschool, om les te geven in wiskunde, natuurkennis en geschiedenis. In die functie had hij ook eenige avonden per week surveillance — de twintigjarige hield dan toezicht op het werk van hen, die slechts een paar jaar jonger waren en die hij nu met hun werk hielp, iets waar hij veel van geleerd heeft, maar dat hem toch handicapte in zijn eigen studie.

Dat werk heeft hij tot 1888 gedaan, toen dr. Raabe hem meenam naar Noordhey, een kostschool onder Voorschoten. En van daar is hij toen twee jaar later hoofd geworden van een lagere school met Muloklasse en normaal cursus te Franeker.

Gemakkelijk heeft Oosterlee het er niet gehad. Het kerkelijk verschil tusschen de meerderheid der ouders en het hoofd leidde weleens tot misverstand, maar dat nam niet weg, dat hij er toch als vriend gescheiden is — vele jaren later moest hij bij een feest der school de feestrede uitspreken, en menigeen heeft hem later verzekerd, dat Oosterlee zooveel voor zijn leven beteekend had. Een zijner beste vrienden was de later naar Amerika vertrokken Gereformeerde predikant Ds. Ten Hoor, die hem altijd zoo trouw mogelijk gesteund heeft.

Maar te Franeker zou hij niet blijven; God had het anders beschikt. In 1894 kwam ds. van der Veen hem vragen hoofd te worden van een school te Rotterdam. Hij bedankte. Een paar dagen later, nog in dezelfde week, bereikte hem de uitnoodiging, directeur te worden (extern) van het Burgerweeshuis te Amsterdam. En wéér bedankte hij. Maar toen, alwéér in diezelfde week, de vraag tot hem kwam, of hij in Nijmegen terug wilde komen, meende hij, dat God hem hier iets te zeggen had. En hij nam de uitnoodiging aan. Hij kwam te

Nijmegen terug en is er sinds dien gebleven. Maar — aldus de heer Oosterlee — de wiskunde was ik kwijt. En er klonk iets van weemoed in zijn stem, toen hij dat zeide.

Van 1894 tot 1905 was de heer Oosterlee belast met de lessen in Nederlandsche taal, letterkunde en geschiedenis. Toen hij in 1905 directeur werd, kreeg hij de paedagogiek er bij. Ik doe nu graag paedagogiek, klonk het bescheiden. Ik probeer het vak lévend te maken; al wat er schoolsch in is, houd ik er uit. Een felle tik op de stoelleuning accentueert de mededeeling weer. De wet eischt, dat de jongens twee methodes kennen en daarom leer ik ze op het laatst er nog maar drie. Maar natuurlijk zal er dan juist op de school, waar zij komen, toch weer een nieuwere worden ingevoerd. Een guitig lachje, even maar, maakte me duidelijk, dat de heer Oosterlee van dat methode-gedoe, vóór de jongens praktijk hebben, niet veel hebben moest. En van „boekjes-paedagogie” moest hij ook al niets hebben — hij voor zich begon altijd met het concrete, de zintuigen, en geleidelijk klonk hij dan op.

Maar in 1920 had de heer Oosterlee de leiding van het internaat moeten opgeven terwille van de gezondheid zijner vrouw. Dat was toen even een moeilijk punt geweest, want zelf vond hij het niet gewenscht, de twee functies te scheiden, en hij had dus voorgesteld aan het bestuur, dat hij heelemaal aftreden zou. Maar daarvan wilde het bestuur weer niets weten, en toen had hij erop gestaan, dat de leider van het internaat volkomen vrij zou zijn. Deze mag geen marionet zijn van het bestuur of van den directeur, had hij opgemerkt. Een directeur moest volkomen vrij gelaten worden, ook in het internaat. En met een toon van dankbaarheid in de stem herinnerde hij aan wat eens tot hem zelf gezegd was: Daar is niet één zoo weinig directeur als u en daarom bënt u het. Kinderlijke dank straalde er in de oogen, toen aan dit compliment herinnerd werd.

Men ziet het: het is een gave loopbaan geweest, die loopbaan van den heer Oosterlee. Even plaatste ik een bakentje in den stroom zijner van dankbaarheid bewogen woorden: U zult God wel dankbaar zijn, meneer Oosterlee, dat Hij u zoo heeft gezegend.

Wat was het? Verstrakte zich dat gelaat? Ontweek de verteller een antwoord? Even, een oogenblik maar, lag er iets peinzends in de trekken om den geestigen mond. . . . „Och, God leidt ons leven en we volgen Hem. . . . Ik had me altijd voorgesteld, in de wiskunde verder te studeeren.” Dus had ik tóch een teere plek geraakt in dat gave leven, en was er, na zóóvele jaren, nog een litteeken daar?

Maar de heer Oosterlee ging alweer verder: „Ja, ik weet altijd, wat ik te doen heb.” Benijdenswaardige uitspraak in een tijd, waarin zoovelen het niét weten. En later bleek mij, hoe waar het telkens was voor den man, die het zei.

Want het kán niet gemakkelijk zijn, dat dagelijksch omgaan met jongens in een internaat en daar buiten. Zoo'n honderdtal jongens beteekenen: honderd verschillende karakters en ze hebben allemaal zorg noodig, zorg en toewijding.

Daar komt een jongen bij den directeur. „Mag ik u even spreken?” — „Zeker mag je dat? Wat had je?” — „Meneer, ik geloof, dat u de pik op me hebt.” — „Ik de pik op jòu, jongen? Ik wist niet, dat je zóó pedant was. . . Nee hoor, dáár kom je nog niet voor in aanmerking. . . . De jongen voelt het duwtje en gaat lachend heen.

Is zoo'n terechtwijzing niet heerlijk? Stel je voor: de directeur Oosterlee heeft de pik op een jongen! Wel erg pedant van zoo'n jongen. Maar Oosterlee gaat er geen zwaarwichtigen boom over opzetten, maar dient hem een terechtwijzing toe, die als een zaadje is, dat opspringt, naarmate de knaap het met zijn napeinzen bedauwt.

Zoo zijn het altijd zaden, die worden uitgestrooid en God zal den wasdom wel geven. Soms ziet de landman dien wasdom niet eens meer, daar het eerst jaren later opkomen zal. Wat doet het er toe? Hij heeft te zaaien, dat is landmansplicht. Maar blij stemmend is het wel, als later toch gezien wordt, zoo'n enkelen keer, dat het goed liep met het zaad.

„Meneer, weet u het nog,” zegt de man van gerijpten leeftijd, „hoe u mij op de speelplaats eens verbod wat u aan (volgt de naam van een ander oud-leerling) toestond?” Ja, Oosterlee weet het nog, want z'n geheugen is wonderbaarlijk. „Ik heb toen gedacht: meneer Oosterlee meet met twee maten, maar nu weet ik, dat wat goed was voor (volgde weer die andere naam) verkeerd was voor mij.” . . . Een ingehouden juichklank is er in de stem van den man, die het zaad zag rijpen in het hart van den jongen, die ouder werd en . . . slaagde in zijn taak.

Knappe jongens hebben het niet altijd gemakkelijk bij den heer Oosterlee. Als zij niet flink werken — ik ben niet de meest getapte leeraar, onderricht hij mij — legt hij ze geestelijk flink over de knie. Daarentegen

slooft hij zich uit voor de geestelijk minder bedeeden, die werken. En zoo kan het gebeuren, dat een jongen, die heel mooi geslaagd is, doordat hij zoo goed kon, maar niet door dat hij zoo werkte, bij het verlaten der school op zijn verzoek om een aanbeveling bij eventueele sollicitatie te hooren krijgt: „Jij hebt vier jaar de kantjes er afgeloopen, nu moet je 't ook maar eens alleen doen.” En even met een schrikje in de oogen: „Ja, meneer (volgt de naam van een bekend hoofdonderwijzer) zegt altijd: een aanbeveling van u beteekent voor mij: nemen! Ik moet dus wel voorzichtig zijn. En voor den jongen zelf is het ook beter.”

Ja, met die sollicitaties, daar kan het eigenaardig bij toegaan. Met ongeveerinsden afkeer vertelde Oosterlee mij, dat het eens was voorgekomen, dat vijf kandidaten elk moesten bidden en bijbelles geven. Denk u dat eens in: vijf maal achter elkaar krijgen de kinderen dezelfde vertooning!

Zoo vertelt Oosterlee maar door, en telkens zit ik me er in stilte over te verwonderen, hoe hij steeds het juiste woord schijnt te vinden, telkens de zuivere houding treft. Als hij me vertelt van een jongen, die hem voorliegt en ik bij mezelf denk: ja, maar 't kan toch wel waar zijn, wat die jongen zegt, dan valt het me op, hoe zeker hij is van zijn zaak.

„Waar ben je geweest?” — „Daar-en-daar,” luidt het antwoord. — „Niët waar,” zegt Oosterlee dan gedeceideerd. ☒

☒

De tempel Boro-Boedoer, die zich verheft op Midden-Java, ten Zuiden van den heuvel Tidar.

„Maar hoe wéét u dat, meneer Oosterlee?” onderbreek ik de mededeeling.

Even vaart er een lichte schrik door zijn oogen, nu hij weggetrokken wordt uit zijn zekerheid naar mijn twijfel. Maar onmiddellijk luidt het: „Ja, dat wéét ik!”

„Is dat dan misschien intuïtie?”

„Ja, de intuïtie beteekent heel veel bij de opvoeding. Niet alles, maar toch heel veel. Er komt ook inzicht-door-studie bij te pas natuurlijk. Maar als ik zie die eenvoudige moedertjes (hoe streelt hij dat woord met zijn bewogen stem) en hoe zij het dikwijls zoo prachtig doen, zonder eenige kennis van de paedagogie, dan zie ik toch hier, wat intuïtie vermag.”

Even is het stil en ik denk over wat ik te hooren krijg.

Intuïtie, zeker, maar dat toch niet alleen! Wat is toch dat geheim van Oosterlee's opvoedingskracht? Het kan niet alleen intuïtie zijn . . . opeens weet ik het, heel zeker: het is de gaafheid van de persoonlijkheid van den opvoeder, die den leerling beïnvloedt en hem bij de leugen onzekerder maakt tegenover Oosterlee dan tegenover anderen. Tegenover Oosterlee liegt men niet, kan men niet liegen, of men loopt er toch in. Hij zegt 't trouwens zelf wel tegen de jongens: „Je hart zegt ja, terwijl je mond nee zegt, ik zie 't aan je nek. . . .” Hoe open is die lach, die dat beweeglijk gelaat zoo guldig en bijna jongensachtig maakt. En als ik zelf lach — want 't zal toch wel een grap zijn, dat kunnen zien van den leugen aan iemands nek — is het weer ernstig: „Ja, wist u dat niet? Het is wèrkelijk zoo: de spiertjes aan den nek gaan dan trillen en laten het innerlijk conflict ook aan den buitenkant zien.”

Maar om terug te komen op de persoonlijkheid van den opvoeder, ja, dat is toch wel het voornaamste element in het contact. Ik begrijp het, zèlf den invloed dezer persoonlijkheid ondergaande, dat men tegenover zoo'n opvoeder niet neutraal kan staan. Het is óf leugen óf waarheid, maar niets daar tusschen in. Oosterlee werkt op den drang naar waarheid, die er in de ziel van den leerling schuilt. En alleen als het egoïsme, dat ook in diezelfde ziel leeft, die waarheid onderdrukt, geeft hij de ziel het „duwtje.” Natúúrlijk, dat zoo'n man, die het hart zóó aanpakt, niet tot de meest getapten behoort. Vanzelf niet. Maar later, als het inzicht komt, voelen allen, wat Oosterlee voor hun karakter heeft beteekend. Omdat hij zèlf gaaf is, al blijft ook hij een mensch als een ander, omdat hij waarachtig wil zijn en den leugen haat, kweekt hij goede opvoeders.

En intusschen vertelt Oosterlee maar verder, nu eens een diepe gedachte van Vinet of Pascal of De la Saussaye citeerend, dan weer zoekend naar een geschrift in zijn boekerij, waaruit hij ons iets voor te lezen heeft — en hoe mooi, wijl gevoelig leest hij, de contouren der zinnen streelend met zijn fluisterstem — en we begrijpen het maar niet, dat dit nu dezelfde man is, dien wij een paar uren te voren als een vermoeid man aantreffen.

En natuurlijk vragen we dan tóch weer, of dit alles hem niet te veel vermoeit en onderzoekend kijken we mevrouw Oosterlee aan, die juist weer even binnen komt, om ons thee te schenken . . . . Haar vriendelijk gezicht straalt open in lach . . . . „Mijnheer Oosterlee heeft een heerlijken dag,” zegt ze met overtuiging. En wij begrijpen het: het doet Oosterlee goed, zich te kunnen uitspreken over het werk, dat hem zoo lief geworden is, al hééft hij dan vroeger gedroomd van verder gaan in de wiskunde.

Nog veel vernemen wij in die mooie middaguren

vol lentezon over Oosterlee's werk, maar er is veel bij, dat te „technisch” is voor onze lezers en wij beperken ons dus. Het liefst hooren wij hem trouwens over zijn jongens, want och, dat is toch zijn levend materiaal en hij weet er zoo wondergoed mee om te gaan.

En we genieten, als hij met een fellen slag op de tafel en met een stem, waarin de diepe hartstocht van zijn karakter niet meer te bedwingen is, zegt: „Ik dank God ook voor de rakkerds, want daar heb ik óók van geleerd.” Mogen wij dáárvan de voorbeelden vertellen? We meenen van niet, want 't laatste, dat Oosterlee ons vroeg op den drempel van zijn woning, was: „U zet er toch niets in, waaraan de jongens kunnen merken, dat ik hèn op het oog heb gehad?” Na-zorg van het edelste gehalte! ☒

Bij Oosterlee komen, wil zeggen: in het leven zien. Dus niet: zien in een rust, want het leven is nu eenmaal niet: rust. Er zit een déél rust in, maar ook een deel strijd, maar ook deelen moeite en leed. De rust moet telkens bevochten worden op het leed, op de teleurstelling, op de moeite. En telkens wordt ze, vermoeden wij, grooter, maar op de wijze, waarop een repeteerende breuk grooter wordt.

Daarover denken we, veel later, in den trein naar huis. De stralende zomerdag is naar den avond gaan gulden, de tinten werden matter en de schaduwen vallen straks. Ook daar ginds in die stille woning, waar sinds lang de kinderen uit weggetogen zijn, de wereld in, met de sfeer van liefde om zich heen, die deze beide menschen er heel hun leven om heen weefden. Ze zijn nu alleen, een leven van arbeid ligt achter die twee, die samen-gewerkt hebben aan één heerlijk doel. Want ook mevrouw Oosterlee heeft haar deel gehad aan de opvoeding in het internaat, en ze mag met vreugde terugzien op den gedanen plicht.

Thans is de avond daar. Maar „ten tijde des avonds zal het licht wezen,” vooral voor hen, die zich schikten naar den wil huns Meesters. En Oosterlee hééft zich geschikt. Door zich zelve over te geven aan den wil zijns Meesters, is hij kunnen worden de man, die wat voor anderen beteekenen kan. Honderden jongens zijn onder zijn leiding doorgestaan, van de school het leven in. . . . Hij heeft ze wèrken geleerd, maar óók nog wat anders.

En op dat andere komt het aan. ☒

UITSPRAKEN VAN BEROEMDE MANNEN

NIET DE WAARHEID, IN WIER BEZIT EEN mensch is of denkt te zijn, is de toets voor zijn waarde, maar de oprechte moeite, die hij heeft gedaan om achter de waarheid te komen. Want niet door het bezit, maar door het vorschén naar de waarheid nemen zijne krachten toe, en daarin alleen bestaat de wasdom, die tot volmaaktheid leidt. Het bezit maakt traag en trotsch.

(Van den dichter Lessing, wiens 200ste geboortedag in dit jaar wordt herdacht.)

Het best onthouden wij de dingen, die wij wenschen te vergeten. ☒

Het komt er niet op aan, hoeveel wij hebben, maar hoe blij wij zijn met wat wij hebben. ☒

Het hart geeft aan het werk zijn waarde. ☒